

بررسی چگونگی تأثیر طراحی محیطی بومی بر گردشگری روستایی (نمونه موردی: منطقه ارس)

ابراهیم عطازاده^۱ و مهناز محمودی زرنندی^۲

۱ کارشناس ارشد معماری، دانشگاه آزاد تهران شمال

۲ استادیار گروه معماری، دانشگاه آزاد واحد تهران شمال

چکیده

منطقه آزاد تجاری ارس بدلیل بهره مندی از موقعیت ویژه اقتصادی، قرارگیری در نقطه صفر مرزی، تنوع اقلیمی و طبیعی، تنوع جاذبه های متعدد فرهنگی-تاریخی، طبیعی، ورزشی، صنعتی، جغرافیایی و قرارگیری در مسیر مبادلات تجاری با کشورهای اروپایی و جاده ترانزیت شمال غرب کشور، دارای استعداد بسیار بالایی در توسعه صنعت گردشگری است. وجود زیرساخت های ارتباطی و برخورداری از شبکه برق، آب، گاز و تلفن سراسری، کیفیت مسیرهای دسترسی، تاحدودی زمینه های مساعد برای بهره برداری از این منطقه در صنعت گردشگری را فراهم نموده است؛ اما با این وجود کمبود امکانات خدماتی-رفاهی و طرح های تفریحی گردشگری از جمله معضلات پیش روی توسعه این صنعت در منطقه آزاد ارس می باشد. لذا در این پژوهش با رویکرد معماری پایدار و مد نظر داشتن مبانی توسعه پایدار در مناطق روستایی، ضمن معرفی قابلیت های موجود، با توجه به مطالعات امکان سنجی و شناسایی نقاط ضعف و بررسی کمبودها و کاستی های الزامات گردشگری در منطقه، با بهره گیری از امکانات طبیعی موجود در تعریف کاربری ها و شناسایی کاستی های موجود در تعریف فضاها، به ارائه ویژگیهایی از محیط که می تواند بر اصول طراحی منطبق با المان های بومی و فرهنگی تاثیرگذار باشد، پرداخته شده است. ۱.

واژه‌های کلیدی: پایداری، توسعه پایدار، معماری پایدار، گردشگری

۱. این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد معماری ابراهیم عطازاده با عنوان طراحی مجموعه اقامتی-گردشگری در منطقه آزاد تجاری ارس با رویکرد معماری پایدار، به راهنمایی دکتر مهناز محمودی زرنندی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال می باشد.

۱- مقدمه

صنعت گردشگری به عنوان صنعت سبز دارای جایگاهی ویژه در مباحث توسعه پایدار محیطی، علی الخصوص در روستاها و حفظ محیط زیست می باشد. پیوند این صنعت با دیگر علوم و رشته ها در مباحث مختلف خدماتی و اطلاعاتی از جمله مباحث معماری و طراحی محیطی، بسیار تنگاتنگ و در غالب موارد ناگسستنی است. هرچند در برخی موارد این موضوع بدلیل عدم اشراف گردشگران به آداب گردشگری و حتی در مواردی نگاه تجاری و ابزاری به این صنعت، باعث کم رنگ شدن نقش گردشگری به عنوان صنعت سبز گردیده و زمینه های تخریب و نابودی جاذبه های زیست محیطی و زیست بوم یک منطقه را فراهم آورده؛ اما همواره حفظ و احیای جاذبه های گوناگون فرهنگی، تاریخی، مذهبی، طبیعی، زیست محیطی، زمین شناسی، ورزشی و ... در کنار توسعه زیرساخت ها و ایجاد زمینه های بهره برداری و بهره مندی از آن ها مد نظر بوده و لازمه رشد و توسعه این صنعت محسوب شده است؛ چراکه بدون وجود این جاذبه ها، گردشگری، معنا و مفهوم کاربردی خود را از دست خواهد داد. لذا پیش از ورود به مباحث گردشگری در هر منطقه و فراهم آوردن زمینه های رشد و توسعه زیرساخت ها و حتی تعریف طرح های خدماتی-رفاهی و تفریحی، انجام مطالعات بوم شناسی و اشراف به محیط طبیعی، تاریخی و فرهنگی آن، از ضروریات و الزامات خواهد بود. با این اقدام و ترسیم جایگاه جغرافیای-طبیعی و فرهنگی یک منطقه می توان با بهره مندی از استعدادهای موجود در آن و در تعامل با مردم آن منطقه در غالب طرح های مشارکت بومی در مسیر توسعه پایدار گام برداشت. این موضوع به خصوص در ایجاد و تأسیس مجتمع های گردشگری، بسیار مهم و ضروری خواهد بود. آنچه امروزه در مباحث گردشگری بسیار مورد توجه قرار گرفته ایجاد محیط هایی است که زمینه های لازم برای همنشینی انسان با طبیعت را فراهم نموده و در مباحث مربوط به اکوتوریسم و بوم گردی، در طراحی فضاهای اقامتی، تفریحی و گردشگری، ضمن حفظ جنبه های سازگاری با اقلیم و محیط طبیعی، با بهره گیری از المان های بومی و مصالح بوم آورد و با تکیه بر استعدادهای گردشگری موجود در منطقه به ساخت و راه اندازی مجتمع های گردشگری پرداخته باشد. با این دیدگاه، معماری و گردشگری هم راستا با یکدیگر در مباحث پایداری، ضمن توسعه زیرساخت ها با ایجاد اقتصادهای محلی کوچک در محیط های روستایی، از بافت فرهنگی همان روستا برای توسعه آن استفاده نموده و مقدمات توسعه پایدار محیطی را فراهم می آورند. استفاده از مصالح بوم آورد، بافت های معماری و تعریف فضاها مطابق با پلن های متعارف، استفاده از انرژی های پاک، استفاده از عناصر طبیعی در تعریف انرژی های کاربردی، تأکید بر استفاده از تولیدات بومی و محلی، همنشینی با محیط طبیعی و جاذبه های متنوع موجود در یک روستا برای ایجاد دهکده های سلامت، دهکده های بوم گردی و اکو موزه ها از جمله این موارد می باشد. حال با توجه به مطالب فوق و مد نظر داشتن کمبود امکانات خدماتی-اقامتی و تفریحی گردشگری در منطقه آزاد ارس با وجود برخورداری از قابلیت های متعدد و متنوع در بخش های مختلف گردشگری با هدف طراحی چنین مجتمعی در این منطقه، پس از بررسی مسائل پیش روی توسعه گردشگری در منطقه آزاد ارس، با معرفی مبانی و مفاهیم گردشگری و اصول توسعه پایدار و معماری پایدار و بررسی ارتباط این دو مقوله با صنعت گردشگری، به معرفی استانداردهای مورد نظر، از دیدگاه معماری و گردشگری برای طراحی چنین مجتمع هایی پرداخته شده است. در نهایت، تحلیل سایت و معرفی همه جانبه زیرساخت ها، استعدادهای و قابلیت ها، کاستی ها و کمبودها، مقدمات لازم برای ارائه طراحی این مجتمع معرفی می گردد.

اهداف و سؤالات:

هرچند توسعه و گسترش صنعت توریسم فواید بسیار زیادی دارد؛ اما از مضرات زیست محیطی آن نمی توان چشم پوشی کرد؛ لذا مطالعه بر روی جوانب زیست محیطی احداث گردشگاه ها جهت شکوفا شدن صنعت توریسم و توجه به پیامدهای محیط زیستی توریسم به منظور استفاده هرچه بیشتر از مزایا و فواید این صنعت در راه رشد و توسعه کشور، نباید از نظرها دور بماند (Wall, 1997). در این راستا پیامدها و چالش های زیست محیطی، پیرامون احداث گردشگاه و کمپینگ در منطقه ارسباران در این پژوهش مورد مطالعه و بررسی قرار خواهد گرفت و فرضیه اصلی این پژوهش این است که طراحی و ساخت مجموعه اقامتی-توریستی در منطقه آزاد ارس که فضا و امکانات لازم را در اختیار گردشگران و تجار، قرار دهد، لازم و ضروری خواهد بود. حال با توجه به اهداف مذکور، سؤال اصلی پیش رو در این پژوهش عبارت است از این که:

چگونه می توان با طراحی محیطی به توسعه گردشگری کمک کرد؟
مبانی نظری و تعاریف:

واژه گردشگری معادل کلمه لاتین «Tourism» است که برگرفته از لغت «Tour» فرانسوی به معنای چرخش، طی کردن و سیر کردن می باشد (بابایی و جنگجو، ۱۳۹۲) و معادل های گوناگونی مانند گردشگری، جهانگردی، سیاحت، تفریح و حتی ایرانگردی که هر کدام بار معنایی خاص خود را دارد، برای آن در نظر گرفته شده است و این موضوع حاکی از خصوصیت میان رشته ای گردشگری و نگرش های متنوع و متفاوت از این صنعت، است. براساس تعریف سازمان جهانی توریسم، گردشگری با معادل دقیق و درست انگلیسی آن توریسم، به کلیه فعالیت های افرادی اطلاق می شود که به مکانی خارج از محیط عادی خود به منظور گذران ایام فراغت، کار و یا سایر اهداف، برای مدت زمانی کمتر از یک سال، سفر می کنند؛ بنابر این تعریف محدوده توریسم از مسافرت هایی که صرفاً به منظور گذران تعطیلات و سپری کردن چند روز در دیدار از دوستان و آشنایان و بازدید از مناطق جذاب انجام می گیرد، فراتر می رود (فرجی راد و آقاجانی، ۱۳۸۸).

در نتیجه گردشگری مجموعه تعامل هایی است که در فرآیند جذب و میهمانداری، بین توریست ها، سازمان های مسافرتی، دولت های مبداء، دولت های میزبان و مردم محلی برقرار می شود (سلیمانپور، ۲۰۰۶).

گردشگری روستایی یا بوم گردی (اکوتوریسم)

بنابر نظر بسیاری از کارشناسان اقتصادی، توسعه گردشگری راه حل بسیاری از مسائل و مشکلات پیش روی روستاها و اصلاح این مناطق است (منشی زاده، ۱۳۸۰) که باعث افزایش توان اقتصادی، افزایش قابلیت زیست در نواحی دورافتاده، محرک تجدید حیات سکونتگاه ها و نیز بهبود شرایط زندگی جوامع روستایی خواهد شد (Briendenhann, 2004). توجه به موضوع گردشگری روستایی از دهه ۱۹۵۰ به بعد گسترش یافت و در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ بیشتر در زمینه اقتصاد گردشگری روستایی برای کشاورزان و جوامع محلی مورد توجه قرار گرفت. گردشگری روستایی از دو جنبه دارای اهمیت است یکی به عنوان فعالیت گسترده جهانی و دیگری نقش آن بر توسعه سیاست های منطقه ای و محلی که شاید همین موضوع مانع از ارائه تعریفی قابل قبول و عام از این نوع گردشگری شده است (قادری، ۱۳۸۲).

در یک مفهوم وسیع، گردشگری روستایی، دربرگیرنده دامنه ای از فعالیت ها، خدمات مربوط به تفریح و آرامش گردشگران است که به وسیله کشاورزان و مردم روستایی برای جذب گردشگران به مناطق خود به منظور کسب درآمد صورت می گیرد که به تبع آن خدماتی نظیر اسکان، پذیرایی، امکانات و وسایل سرگرمی و تفریح، برپایی جشن ها و مراسم محلی، تولید و فروش صنایع دستی و محصولات کشاورزی و غیره به گردشگران را شامل می شود (شریف زاده، ۱۳۸۱). این نوع از گردشگری با انگیزه های متفاوتی از قبیل بی نظیر بودن مختصات اکولوژیکی، دستیابی به فرصت های ماجراجویی ویژه، دیدن جذابیت های فرهنگی یا کیفیت فضا و محیط روستایی انجام می شود؛ لذا با توجه به اهداف و انگیزه های متنوع در این بخش از صنعت گردشگری می توان گردشگری روستایی را به پنج بخش تقسیم نمود (جدول ۱).

گردشگری طبیعی	به طور عمده در تعامل با جاذبه های اکولوژیکی قرار دارد
گردشگری فرهنگی	مرتبط با فرهنگ، تاریخ، میراث فرهنگی و باستانی مردم روستایی است.
گردشگری بومی	نوعی از گردشگری است که علاوه بر تعامل با جاذبه های طبیعی (همانند رودخانه، کوهستان و ...) یا زندگی و هنرهای اجتماعی مردم که خود نیز در تعامل با جاذبه های طبیعی فوق می باشند، در ارتباط است
گردشگری دهکده ای	در این نوع گردشگری، گردشگران در خانه های دهکده زندگی کرده و در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی روستا مشارکت می کنند
گردشگری کشاورزی	در این نوع گردشگری، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی در اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت های سنتی کشاورزی در تعامل هستند و یا در آن مشارکت می کنند.

جدول ۱- انواع گردشگری روستایی (اشتری مهرجردی، ۱۳۸۳)

بنابر تعاریف فوق، گردشگری روستایی رهنمونی جدید در توسعه روستایی است که دارای ابعاد گوناگون اجتماعی و اقتصادی در مناطق روستایی می باشد (منشی زاده، ۱۳۸۰) به همین دلیل به عقیده بسیاری از کارشناسان گردشگری روستایی، تنها راه رشد و توسعه این مناطق، توسعه گردشگری است که عنصر اساسی حرکت به سوی احیا و بازسازی مناطق روستایی محسوب می شود (قادری، ۱۳۸۲).

مجتمع های گردشگری روستایی یا بوم گردی (اکوتوریسم)

جامعه بین المللی اکوتوریسم TIES تعریف فراگیری برای اکوتوریسم (بوم گردی) ارائه داده است:

«اکوتوریسم (بوم گردی) سفری مسئولانه به مناطق طبیعی است که در آن محیط زیست، حفظ و بر رفاه مردم محلی تأکید شود».

با رشد صنعت گردشگری آمار تقاضا برای طبیعت گردی خصوصاً اکوتوریسم (بوم گردی) و شاخه ای مرتبط با آن نظیر توریسم روستایی، اکوتوریسم و ... افزایش یافته است. سازمان جهانی جهانگردی رشد تقاضا برای گردشگری طبیعت را سالانه ۱۰-۳۰ درصد برآورد می کند، درحالیکه رشد سالانه تقاضا برای گردشگری در کل ۳-۴ درصد است.

اکوتوریسم (بوم گردی) از دیدگاه سازمان جهانی جهانگردی دارای مشخصات چهارگانه ذیل است:

۱- وابسته به طبیعت باشد

۲- از نظر اکولوژیک، پایدار باشد

۳- آموزش و تفسیر ارزش های سایت، مهم ترین بخش آن باشد

۴- جوامع محلی میزبان در آن مشارکت داشته باشند

لذا با توجه به مشخصه های فوق، مکان یابی و انتخاب یک مجتمع گردشگری با توجه به معیارها و عوامل مشخصی صورت می گیرد که در ادامه به آن پرداخته می شود:

«محل استقرار: استقرار در محل یا نزدیکی محل جاذبه های توریستی نظیر سواحل، منطقه دریایی، دریاچه ها، پیست های اسکی، نقاط عمده تاریخی یا باستانی. امر توسعه نباید جاذبه مورد نظر را تحت تأثیر قرار دهد بلکه باید در جوار آن صورت گیرد.

شرایط جوی: ارتباط نوع امکانات مطلوب خاص جوی، شرایط جوی محلی از جایی به جای دیگر تفاوت های چشمگیری دارد و در انتخاب نقاط مورد نظر توسعه باید به دقت مورد بررسی قرار گیرد.

توسعه محل: مقدار زمین کافی موجود و قابل توسعه که به صورتی مقرون به صرفه در دسترس و قابل توسعه است و از نظر اقتصادی، حفاظتی و یا دیگر مسائل، کاربری مهم تری برای آن در نظر گرفته نشده باشد.

دسترسی به منابع: دسترسی بالقوه یا موجود مناسب از دروازه های توریستی به ناحیه و از ناحیه به دیگر جاذبه های منطقه. دسترسی به تأسیسات: دسترسی یا امکانپذیری توسعه زیرساخت های مناسب؛ تأمین آب، انرژی برق، فاضلاب و دفع زباله و ارتباطات راه دور با هزینه ای قابل قبول اغلب بعد از مسئله امکانات حمل و نقل، تأمین آب مناسب، مهم ترین زیرساخت محسوب می شود.

آلودگی هوا: منطقه عمومی مناسب برای گردشگاه با توجه به تناسب کاربری نواحی پیرامونی، فارغ از آلودگی های شدید هوا، آب و آلودگی صوتی محیط. اگر امر توسعه به خوبی برنامه ریزی و مدیریت شود احتمال بروز مشکلات ناشی از استقرار گردشگاه در رابطه با محیط طبیعی محل نخواهد رفت.

ساکنین بومی: وجود نگرش مثبت ساکنین پیرامون سایت نسبت به برنامه های توسعه توریسم و تمایل ایشان برای کار در صنعت توریسم. در صورتی که تدابیر مناسبی به کار گرفته شوند، نباید احتمال بروز مشکلات جدید اجتماعی، فرهنگی یا اقتصادی ناشی از توسعه توریسم وجود داشته باشد» (صادقی سودجانی و دیگران، ۱۳۸۲).

مجتمع های اقامتی روستایی

با استناد به ماده ۳ آئین نامه طبیعت گردی مصوب ۱۳۸۴/۵/۲ هیأت وزیران و نیز ماده ۱ آئین نامه ایجاد، اصلاح، تکمیل، درجه بندی و نرخ گذاری تأسیسات گردشگری و نظارت بر فعالیت آن ها مصوب ۱۳۶۸/۱۲/۱۳ و اصلاحات بعدی آن و نظر به اهمیت ایجاد بستر مناسب جهت توسعه پایدار طبیعت گردی در سراسر ایران اسلامی، ضوابط و استانداردهای احداث، درجه بندی و نظارت بر عملکرد هتل های بوم گردی به شرح ذیل پیشنهاد می شود:

هتل های بوم گردی، اقامتگاهی برای گردشگران هستند که علاوه بر رعایت اصول حاکم بر صنعت هتل داری و ارائه خدماتی با کیفیت مشخص و قابل قبول به میهمانان در محیط های طبیعی، دارای خصوصیات زیر باشند:

- ✓ کمترین آسیب را به محیط زیست اطراف اعم از طبیعی و فرهنگی وارد سازند.
- ✓ کمترین تاثیر ممکن را هنگام ساخت و ساز بر روی محیط طبیعی اطراف بگذارند.
- ✓ مناسب و هماهنگ با بافت فیزیکی و فرهنگی منطقه باشند و با توجه به شکل، ظاهر، رنگ و معماری محلی ساخته شده باشند.

- ✓ از روش های پایدار برای به دست آوردن آب مصرفی و کاهش مصرف آن استفاده کنند.
- ✓ سیستم کارآمد دفع پسماندها و پساب ها داشته باشند.
- ✓ در حد امکان از منابع انرژی جایگزین با رعایت اصول پایداری بهره مند باشند.
- ✓ در راستای همکاری با انجمن های محلی تلاش کنند.
- ✓ برنامه های آموزشی درباره ی محیط های فرهنگی طبیعی و فرهنگی منطقه برای کارمندان و گردشگران ترتیب دهند.
- ✓ با شرکت در برنامه های تحقیقاتی، به توسعه ی پایدار منطقه کمک کنند.

بر مبنای تفاسیر فوق، هتل های بوم گردی هتل هایی هستند که در محیط های طبیعی با رعایت بالاترین سطح ممکن ضوابط زیست محیطی و به شکلی سازگار با معماری بومی و سیمای طبیعی منطقه احداث شده و ضمن حداکثر تعامل با جامعه محلی، زمینه حضور و اقامت طبیعت گردان را با کیفیتی قابل قبول و تعریف شده در محیط های طبیعی فراهم می نمایند.

بدیهی است با توجه به اصول حاکم بر توسعه پایدار طبیعت گردی، هتل های بوم گردی در مقیاسی کوچکتر از هتل های هم رتبه خود ایجاد خواهند شد و طی ساخت و رتبه بندی آنها، ضمن توجه به اصول هتل داری، توجه ویژه به اصول حاکم بر توسعه پایدار طبیعت گردی ضروری به نظر می رسد.

طراحی محیطی و گردشگری

گسترش گردشگری با پیچیدگی های مختص به خود دربردارنده اثرات مثبت و منفی و نتایج متفاوتی است که در سه حیطه زیست محیطی، اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی قابل بررسی است. در حیطه زیست محیطی، گردشگری می تواند آثار مثبتی همچون:

حفظ و نگهداری گونه های خاص گیاهی و جانوری در معرض انقراض، توجه بیشتر به منابع طبیعی مانند کوه، جنگل، سواحل و دریا، افزایش فعالیت گروه های ذی نفع که در راستای محیط زیست هستند باشد.

اقتصاددانان آثار مثبت و پیامدهای گردشگری در حیطه اقتصاد را در موضوعاتی چون اشتغالزایی، درآمد ارزی، کمک به توسعه منطقه ای و حتی کمک به بخش دولتی معرفی می نمایند (شمس الدینی و دیگران، ۱۳۹۰). همچنین برخی از اثرات سودمند در زمینه فرهنگی-اجتماعی را می توان در موارد ذیل خلاصه نمود:

ازدیاد اشتغال، تجدید حیات نواحی فقیر یا غیرصنعتی، نوزایی هنرها و فنون محلی و فعالیت های فرهنگی سنتی، بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی، نوسازی سنت های معماری محل و افزایش لزوم حفاظت از مناطق فوق العاده و زیبایی که دارای ارزش زیبایی شناختی و فرهنگی هستند. (سعیدی پور و نثاری، ۱۳۹۰).

با توجه به تعاریف و مباحث ذکر شده، ارکان اصلی توسعه پایدار، انسان و محیط زیست هستند که جزئی از عناصر زنده سیکل طبیعت محسوب می شوند؛ یعنی هم اصول گردشگری و هم اصول طراحی معماری پایدار بر زنده بودن و زندگی، استوار است؛

ظرفیت های محیطی گردشگری روستایی در منطقه آزاد تجاری ارس

یکی از مناطق بی نظیر و پر ظرفیت ایران در این حیطه گردشگری روستایی که با وجود برخورداری از امکانات و استعداد های متنوع و متعدد در این حوزه از گردشگری، هیچ گونه برداشتی از آن نشده است منطقه آزاد تجاری ارس می باشد. (نقشه ۱).

شهر جلفا به دلیل موقعیت خاص و استراتژیک و قرارگیری در نقطه اتصال ایران به اروپا، وجود خط سراسری- تأسیسات و تجهیزات زیربنایی خاص، جزئی از منطقه آزاد تجاری- صنعتی ارس محسوب می شود. برخی ویژگی ها هم چون قرار گرفتن شهرستان جلفا در حاشیه رود ارس، قرار گرفتن این شهرستان در مرز ایران با جمهوری آذربایجان و ارمنستان و واقع شدن در یک منطقه ی تجاری، این شهرستان را به یکی از قطب های مهم تجاری ایران تبدیل کرده است.

نقشه ۱- محدوده جغرافیایی منطقه آزاد ارس (www.bargozideha.com)

شرایط اقلیمی مناسب و قرار گرفتن در کناره رود ارس، فراوانی منابع و آب معدنی، زیبایی های طبیعی کناره های رود ارس جهت اسکان و ایجاد تفرجگاه از منطقه ارسباران تا کناره های رود ارس از ویژگی های شاخص این منطقه محسوب می شود (سایت رسمی منطقه آزاد تجاری ارس).

نقشه ۲- شهرها و محدوده تحت پوشش منطقه آزاد ارس (www.bargozideha.com)

گردشگری

تعدد جاذبه های فرهنگی-تاریخی، طبیعی و جغرافیایی منطقه آزاد ارس از ظرفیت های بسیار بالای این منطقه در حوزه گردشگری حکایت دارد که در صوت تهیه طرح جامع برای بهره برداری از پتانسیل های مذکور، در کنار رشد صنعتی منطقه، گامی مؤثر در جهت توسعه پایدار و حفظ محیط زیست و فرهنگ شهرستان های تحت پوشش آن برداشته خواهد شد. این موضوع با توجه به جایگاه ترانزیتی شهرستان جلفا و آمار تردد و حمل و نقل زمینی و هوایی بویژه در ایام پیک سفر، در جذب مسافران داخلی و خارجی، افزایش مدت زمان اقامت آن ها در شهرستان های مذکور به عنوان یکی از اهداف و مقاصد ویژه گردشگران جهت بازدید از نقاط متنوع گردشگری، بسیار تأثیرگذار خواهد بود.

منطقه آزاد ارس با برخورداری از مرز مشترک با کشورهای آذربایجان، ارمنستان و جمهوری خودمختار نخجوان و وجود خطوط ارتباطی با اروپا و منطقه قفقاز، ترکیه و حوزه مدیترانه و قرارگیری در کریدورهای بین المللی حمل و نقل، پیشینه تاریخی اقتصادی قابل توجه، اقلیم مناسب، منابع غنی آب، مراتع و ذخیره گاه های جنگلی، قابلیت های توسعه گردشگری در زمینه های تاریخی، فرهنگی و طبیعی و ورزشی بین المللی و پتانسیل بالای رشد و توسعه صنعتی، معدنی، کشاورزی، خدماتی و علمی و آموزشی به طور بالقوه نقش حائز اهمیتی را در ارتباط با چشم انداز بیست ساله به خود اختصاص داده است.

این منطقه با توجه به نزدیکی به شهر تبریز و ارتباط تنگاتنگ اداری و اقتصادی با آن و امکان تعاملات علمی و آموزشی با کشورهای همسایه و وجود نیروی انسانی متخصص و کارآمد در زمینه های مختلف می تواند در جهت برخورداری از دانش پیشرفته و توانا در تولید علم و فن آوری مورد تأکید سند چشم انداز نقش حساسی را ایفا نماید.

موقعیت ویژه کلان شهر تبریز به عنوان پس کرانه خدماتی برتر در سطوح ملی و فراملی برای منطقه آزاد و وجود مناطق ارزشمند اکولوژیکی حفاظت شده و ذخیره گاه های بین المللی و پشتوانه های ارزشمند توسعه کشاورزی، شرایطی را فراهم کرده است که نه تنها به پشتوانه آن، ارس منطقه ای برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی و محیط زیست مطلوب خواهد بود، بلکه توانایی آن را دارد که به یک منطقه بین المللی سلامتی و درمانی تبدیل شود. وجود معادن غنی (مصالح ساختمانی - فلزی و غیرفلزی) و فراهم بودن زمینه توسعه بهره برداری از آن ها و ایجاد صنایع وابسته و نزدیکی به شبکه های زیربنایی از جمله خطوط نفت و گاز، خطوط راه آهن و شبکه های مخابراتی و انتقال برق، محورهای ارتباطی اصلی و فرودگاه در حال تأسیس با عملکرد فراملی و فراهم بودن زمینه های توسعه تکنولوژی های نوین (بیوتکنولوژی، نانوتکنولوژی و IT) زمینه را برای حضور مؤثر در عرصه ملی در جهت رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی و کسب جایگاه اول اقتصادی، علمی و فن-آوری در منطقه، آنچنانکه در سند چشم انداز تصریح شده است را فراهم آورده است. این در حالی است که عبور لوله های ارسال گاز طبیعی از این منطقه و مناطق پیرامونی آن نیز ارزش استراتژیک ویژه ای به این منطقه بخشیده است. علاوه بر آنچه گفته شد، طبیعت بکر منطقه و وجود رودخانه زیبای ارس و بویژه وجود کلیسای سنت استپانوس به عنوان یک منبع گردشگری مذهبی منحصر به فرد، به همراه دیگر مناطق دیدنی پیرامون از نقاط قوت این منطقه در زمینه صنعت توریسم و گسترش اقتصاد این صنعت هستند.

ویژگی های توپوگرافی و ظرفیت های زمین گردشگری و صنایع وابسته

بلحاظ توپوگرافی منطقه شمال غرب ایران، بدلیل وجود بریدگی استثنایی در بین کوه های قره داغ- شمال استان آذربایجان غربی و پیدایش دشت جلفا، تقریباً بدون استثناء حرکت تمام جریان های موجود به منطقه قفقاز، روسیه و اروپای شرقی به این محور هدایت می شود. به طور کلی، این مزیت محصول ویژگی توپوگرافیکی منطقه جلفا است (مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۸۵) که بدلیل وجود گلوگاه استراتژیک دره دیز و شبکه های ارتباطی جاری در آن می تواند حامل ارزش های ماکرواکنومیکی و ژئواکنومیکی مفیدی برای منطقه و ایران باشد. علاوه بر این، در نزدیکی منطقه آزاد ارس و در شهرستان های همجوار مرند، ورزقان و کلیبر منابع معدنی قابل توجهی وجود دارد که حمل و نقل این منابع معدنی با هزینه اقتصادی قابل قبول به منطقه میسر است.

شرایط اقلیمی و آبی و هوایی و طبیعت گردی و بومگردی

اقلیم کلی منطقه آزاد ارس نیمه خشک و سرد می باشد و تنها قسمت کوچکی از ارتفاعات فوقانی و حاشیه رود ارس دارای اقلیم خشک و سرد می باشند. مقدار بارش سالیانه ۲۲۵ تا ۴۰۰ میلی لیتر است. مقدار متوسط دمای سالیانه ۱۵ درجه سانتی گراد در حاشیه رود ارس تا ۵ درجه در ارتفاعات بلند متغیر است. تعداد روزهای یخبندان در جلفا ۸۰ روز می باشد که این مقدار تا ۱۴۰ روز در مناطق مرتفع تر نیز افزایش می یابد (جدول ۳).

ایستگاه	ارتفاع (متر)	میانگین دمای سالانه	حداکثر مطلق دما	حداقل مطلق دما	میانگین حداکثر دما	تعداد روزهای یخبندان در سال
جلفا	۷۰۴	۱۵٫۲	۴۴	-۲۰	۲۰٫۳	۷۳

جدول ۳- ویژگی های جغرافیایی و اقلیمی ایستگاه جلفا (ذوالفقاری، ۱۳۸۹)

شهر جلفا که از سال ها پیش دارای ایستگاه سینوپتیک بوده است در ارتفاع ۷۰۴ متری از سطح دریاهای آزاد واقع شده است و از این نظر در بین شهرهای استان آذربایجان شرقی (به جز دو شهر بسیار کوچک سیه رود و نوچه مهر که آن ها نیز در شرق شهرستان جلفا قرار گرفته اند)، کمترین ارتفاع را به خود اختصاص داده است. به عبارت دیگر می توان گفت که شهر جلفا و منطقه آزاد ارس در این استان در پست ترین نقطه استان واقع شده است. این موقعیت ارتفاعی در مجموع به رغم آن که جلفا در شمالی ترین ناحیه کشور یعنی در عرض جغرافیایی ۳۸ درجه و ۴۵ دقیقه قرار گرفته، موجب تعدیل درجه حرارت آن نسبت به نقاط هم عرض آن در آذربایجان شده است. ارتفاع پایین، در مجموع موجب افزایش درجه حرارت در شهر جلفا و همچنین دشت گلرغ نسبت به نواحی کوهستانی پیرامون و بلند ناحیه شده است. در جدول ۳ خصوصیات مختلف دمایی سالانه شهر جلفا در یک دوره ۲۳ ساله نشان داده شده است.

این جدول به خوبی وضعیت کلی تغییر درجه حرارت در طول سال را در شهر جلفا نشان می دهد. به رغم آن که میانگین درجه حرارت سالانه ۱۵٫۲ درجه سانتیگراد است ولی درجه حرارت در طول سال می تواند تا بیش از ۶۰ درجه نوسان داشته و در تابستان امکان افزایش دما به دلیل ارتفاع کم در منطقه تا ۴۴ درجه و در زمستان نیز این امکان وجود دارد که دما تا ۲۰- درجه سانتیگراد پایین بیاید. هرچند این طیف دمای افراطی، اتفاقی بوده و در روزهای نادری از سال اتفاق می افتد ولی امکان وقوع آن ها در هر حال برای شهر جلفا در فصول گرم و سرد سال کاملاً میسر است.

بارندگی یکی دیگر از عناصر مهم و تعیین کننده آب و هوایی در هر ناحیه است. میزان بارندگی و زمان وقوع آن می تواند به آب و هوا ویژگی خاصی اعطاء کند. مطابق با آمار در جلفا میزان بارندگی سالانه اندکی از ۲۲۰ میلی متر بیشتر است. در طول دوره آماری کمترین وقوع بارندگی سالانه حدود ۱۱۳ میلی متر بوده است. بارندگی سالانه به طور کلی در حدود ۴۲ روز در سال فرو می ریزد. میانگین روزهای بارش برف در طول سال به حدود ۱۷ روز می رسد.

در مطالعات کاربردی برای ایجاد یا توسعه سکونتگاه ها، بررسی خصوصیات وزش بادهای در هر ناحیه ای به چند دلیل، اهمیت دارد: نخست به این دلیل که جهت وزش باد غالب می تواند راهنمای مناسبی برای استقرار صناعی باشد که آلودگی را هستند. همچنین در ساخت فرودگاه ها لازم است بدانیم که جهت باد غالب از کدام سو است تا در ساخت فرودگاه، امتداد باند فرودگاه را در جهت مناسب برای نشست و برخاست هواپیماها احداث کنیم. دومین عاملی که ضرورت مطالعه باد را گوش زد می کند این است که باد در فصول گرم و سرد سال تأثیرات مختلفی برجای می گذارد. در فصل گرم سال، سرعت وزش باد می تواند بر آسایش انسان تأثیر مطلوب برجای گذارد؛ برعکس در فصل سرد، سرعت زیاد باد موجب سخت تر شدن شرایط آسایش انسان می شود و سرانجام ثبت سریعترین بادهای هر ناحیه عامل مهمی برای طراحی دکل های فشار قوی و استحکام ساختمان ها است. در شهر جلفا یک ایستگاه سینوپتیک نسبتاً قدیمی وجود دارد که امکان بررسی ویژگی های بادهای را فراهم کرده است. مطابق با آمار مقادیر سالانه در حدود ۵۰ درصد از سال در جلفا، هوا فاقد باد است. در ۵۰ درصد بقیه موارد اندازه گیری های باد با سرعت های متفاوت دیده بانی شده است. باد غالب اصلی در این ایستگاه از جهت شمال شرقی می وزد که

میانگین سرعت آن در سال ۴/۷ متر برثانیه به دست آمده است. بیشترین فراوانی وزش باد نیز از همین جهت می‌وزد که ۱۶/۵ درصد کل فراوانی‌های وزش را در طول سال به خود اختصاص می‌دهد (جدول ۵).

منطقه جلفا و ارسباران از نظر گیاه‌شناسی بطور کلی جزء ناحیه اصلی اروپ-سیبری و بخش فرعی تر آن با نام هیرکانین است که از مغرب تا ارسباران و از مشرق تا جنگل‌های گلستان ادامه دارد و مساحت آن با در نظر گرفتن جنگل‌های ارسباران به ۳ میلیون هکتار می‌رسد. این ناحیه در تمام فصول، بوسیله باران و برف مشروب می‌گردد. نوسان حرارت آن زیاد و زمستانش معمولاً سخت و شدید می‌باشد، هر چند در مجاورت اقیانوس‌ها و دریاها دارای زمستانی مطبوع تر و معتدل تر است. جنگل‌های ارسباران یا قراچه داغ که در آذربایجان شرقی قرار گرفته است جزو جنگل‌های نیمه مرطوب بوده که از جامعه بلوطستان و مشتقات آن، با درختان غالب اوری و ممرز تشکیل می‌شود. پوشش گیاهی در دو طرف رودخانه در ساحل‌های ایران و آذربایجان نسبتاً متنوع می‌باشد. پوشش گیاهی شامل نیزار، بوته زار و در برخی مناطق پوشش درختچه‌های گز است. جهت شناخت انواع کلی گونه‌های گیاهی شهرستان جلفا در ادامه به منطقه کیامکی که از نواحی نسبتاً غنی به لحاظ پوشش گیاهی جلفا است پرداخته می‌شود: منطقه کیامکی، در شمال غربی استان آذربایجان شرقی قرار گرفته و بخش قابل توجه از آن که عمدتاً در محدوده شهرستان جلفا قرار گرفته، به عنوان منطقه تحت حفاظت «سازمان حفظ محیط زیست» اعلام شده است. این منطقه که بخش اعظم آن را نواحی کوهستانی قره داغ در بر می‌گیرد، از بخش‌های استپی و تپه ماهوری‌های بلند تشکیل می‌شود. در مراتع میان بند آن «درمنه» و در کنار آن، علف‌های مرتعی مانند: سیرک *Allium SP*، چمن *Poa SP* و آویشن *Thymus* و در مراتع با روی آن جوامعی از انواع گون *Astragalus* و سایر گونه‌های بالشتکی می‌روید. از دیگر گیاهان منطقه می‌توان گل قاصد، شقایق، فریون، بومادران، قدوم، بارهنگ، جو، یونجه زرد، شبدر، تلخه، شاهتره، خاکشیرتلخ، بولاغ اوتی، لاله واژگون، ختمی و مانند آن‌ها را نام برد.

نقشه ۳- نقشه گردشگری تاریخی و پراکنش جاذبه‌های تاریخی در منطقه آزاد ارس (www.arasfz.ir)

ظرفیت‌های بومگردی و گردشگری روستایی ارس

با توجه به اهداف طرح در توسعه پایدار و ارائه طرح معماری پایدار در راستای توسعه گردشگری منطقه آزاد ارس یکی از روستاهای این منطقه با نام میسن یا مسن (لوتوس یونانی) به عنوان یکی از اهداف توسعه پایدار گردشگری در این منطقه، مطرح و قابل بررسی است (تصویر ۱).

از دلایل عمده این انتخاب می‌توان به امکانات طبیعی و محیطی موجود از جمله: بهره‌مندی از مناظر جنگل‌های ارسباران و همجواری با ساحل رود ارس، تنوع مسیرهای دسترسی و موقعیت بین راهی این روستا (تصویر ۲) غنای فرهنگی روستا، پویایی

فرهنگ روستا از جمله رواج تولیدات بومی و صنایع دستی، نزدیکی به جاذبه های تاریخی و فرهنگی، بافت معماری سازگار با محیط و بهره گیری از مصالح بوم آورد چون سنگ های رودخانه ای و چوب اشاره داشت (تصویر ۳). این روستا از توابع شهرستان کلپیر در منطقه ارسباران در ارتفاع ۱۰۰۰ متری از سطح دریا قرار گرفته و از شرق به روستای اوشتبین، از غرب به روستای گولان، از شمال به ارمنستان و از جنوب به جنگل های ارسباران محدود می شود و در واقع این روستا در دامنه ها و تپه های غربی ارسباران واقع شده است (تصویر ۴). فاصله زمانی این روستا نسبت به روستاهای اطراف از بعد زمانی در حدود ۱۵ دقیقه می باشد که در صورت تمایل به عزیمت به جنگل های ارسباران با وسیله نقلیه، این امکان تنها از این طریق میسر خواهد بود.

تصویر ۱- نمایی کلی از روستای میسن و موقعیت آن نسبت به عوارض پیرامون (Google earth)

بافت مسکونی روستا، متمرکز و بیشتر خانه ها ایوان دار و بدون دیوار و حصار بلند در مسیر گسترش روستا یعنی در دامنه های غربی، شکل گرفته اند (تصویر ۵). جهت خانه ها به علت سرما و وزش بادهای سرد، شرقی-غربی است و کوچه ها با عرض کم در بین خانه ها، جلوه بسیار زیبایی به روستا بخشیده اند. طراحی و کاربری های تعریف شده در خانه ها، متناسب با نوع معیشت و اقتصاد روستا شکل گرفته و شامل اتاق نشیمن، خواب، آشپزخانه، آغل، انبار علوفه، کارگاه بریشم بافی که البته بیشتر در گذشته مرسوم بوده، می باشد. در کنار هر خانه، حیاطی کوچک برای کشت سبزیجات مصرفی در مترها های کوچک و برای تهیه مایحتاج هر خانواده در نظر گرفته شده است. مصالح کاربردی در ساخت منازل قدیمی، سنگ، گل و چوب است و در ساختمان های جدیدتر، از تیرآهن، سیمان و آجر و آلومینیوم استفاده شده است. در حوالی رودخانه ارس که از ۲ کیلومتری روستا، عبور می کند باغ های پراکنده میوه و جنگل های بی نظیر ارسباران دیده می شود.

امکان دسترسی به این روستا از شهرهای ورزقان، جلفا، کلپیر و خدا آفرین فراهم است، همچنین برای دسترسی از جاده ترانزیتی ارس، دو مسیر اصلی وجود دارد که یکی از آن ها در دامنه کوه و برای عبور ماشین های گذری مورد استفاده قرار می گیرد و مسیر بعدی که مسیر سیلابی رودخانه است که امروزه خشک و با سنگ های ریز و درشت رودخانه ای، سنگفرش شده است. باغات نیز در شرق و غرب این مسیر قرار گرفته و کوچه باغ های زیبایی را بوجود آورده اند.

تولیدات لبنی و دامی، عسل طبیعی، غذاها و لباس های سنتی، در دامان طبیعت بی نظیر جنگل های ارسباران و هوای معتدل روستا، در کنار بافت زیبای معماری بومی به این روستا، جلوه ای خاص بخشیده و از برای گردشگران محیطی آرام در دل طبیعت فراهم آورده است. بهترین زمان برای سفر به میسن، اواخر شهریور ماه است.

بافت های روستایی موجود دارای معماری بی نظیری است که می تواند با ایجاد فرصت اشتغال برای اهالی منطقه و توسعه تولیدات بومی و محلی، زمینه مساعدی برای توسعه پایدار این منطقه با مشارکت جامعه بومی و نهادهای سازنده حس تعلق افراد بومی به زیست بوم خود، فراهم آورد.

این رویکرد نه تنها مانع از مهاجرت و تحلیل بافت های روستایی خواهد شد بلکه با تجهیز بافت های روستایی و مقاوم سازی آن ها، توسعه اقتصادی منطقه و افزایش فرهنگ منطقه در تعامل با گردشگران مانع از فراموش شدن غنای فرهنگی منطقه در طی سال های توسعه خواهد گردید.

نقاط قوت:

- همجواری با مسیرهای ترانزیت و همجواری با نقاط مرزی
- آمار بالایی حجم مسافران بین راهی با اهداف متنوع تجاری، گردشگری و ...
- همجواری با سواحل رود ارس
- همجواری با اکوسیستم های بی نظیر از جمله جنگل های ارسباران
- همجواری با ژئوسایت های متنوع از جمله آسیاب خرابه
- بهره مندی از جاذبه های متنوع گردشگری فرهنگی-تاریخی
- بهره مندی از جاذبه های مذهبی و دارا بودن جایگاهی شاخص برای اقلیت های مذهبی
- غنای فرهنگی و پویایی و حیات بسیاری از آداب و رسوم و آیین های بومی و صنایع دستی
- اقلیم متنوع
- وضعیت مناسب زیرساخت های مهم از جمله شبکه آبرسانی، گاز، برق و شبکه راه ها
- تنوع گیاهی و جانوری

نقاط ضعف:

- کمبود امکانات گردشگری و واحدهای خدماتی-رفاهی و اقامتی
- کمبود امکانات تفریحی برگرفته از اکوسیستم و زیست بوم منطقه
- عدم ارائه تصویری روشن از قابلیت های گردشگری موجود در منطقه
- عدم روشن بودن جاذبه های بوم گردی و گردشگری طبیعی موجود در منطقه

فرصت ها:

- استفاده از بافت بومی روستاهای موجود و حتی روستاهای متروک و مقاوم سازی و تجهیز روستاها به عنوان واحدهای اقامتی
- بهره برداری از پتانسیل های تولیدی و خدماتی روستاها و جوامع بومی برای ارائه خدمات رفاهی به گردشگران و افزایش ساعات اقامت آن ها در منطقه، از جمله ظرفیت تولید فرآورده های لبنی، محصولات باغی، عسل و غیره به صورت ارگانیک
- استفاه از جاذبه های محیطی در طراحی واحدهای تفریحی و اقامتی از جمله سواحل رود ارس و ارتفاعات ارسباران با هدف توسعه پایدار این مناطق و بدون آسیب رساندن به محیط زیست آن ها
- استفاده از المان های بومی و مصالح بومی در طراحی و ساخت واحدهای اقامتی و تفریحی از جمله خانه ها و کاروانسراهای سنگی همچون نمونه موفق هتل صخره ای لاله در کندوان تبریز

تصویر ۲- تنوع مسیرهای دسترسی به روستا (Google earth)

پیشنهادات قابل بررسی در گردشگری روستای میسن

با توجه به ابعاد مختلف جغرافیایی، تاریخی و ارتباطی روستای میسن و هدف این طرح که توسعه پایدار گردشگری در منطقه آزاد تجاری ارس می باشد باید گفت این روستا دارای پتانسیل بسیار بالایی در راستای توسعه گردشگری روستایی با تکیه بر ظرفیت های محیطی و بومی است که در قالب مجتمع اقامتی-رفاهی بومگردی به صورت دهکده سلامت و همچنین تمرکز خدمات رفاهی بین راهی و یا اکولاژ، قابل طرح خواهد بود.

هسته مرکزی این مجتمع گردشگری با تأکید بر استفاده از بافت معماری متروک موجود در روستا که در واقع برگرفته از اصول اولیه معماری پایدار یعنی استفاده از مصالح بوم آورد، انطباق حداکثری با محیط و طبیعت، سازگاری با اقلیم می باشد شکل خواهد گرفت. استفاده از فضاهای مذکور به عنوان مراکز اقامتی این مجتمع، لحظاتی بکر و به یادماندنی برای مسافران گذری و یا اقامتی فراهم می آورد که برای دوری از هیاهوی شهر، چند روز یا چند ساعتی را در کالبدی روستایی در دامان طبیعت خواهند گذراند. در این راستا مقاوم سازی سازه های روستا و تأسیسات و تجهیزات گردشگری می بایست شدیداً با تأکید بر اصول پایداری مد نظر قرار گیرد. از جمله انرژی های کاربردی پیشنهادی در این روستا می توان به انرژی باد و همچنین استفاده از انرژی آب و در برخی از مواقع سال انرژی خورشیدی اشاره داشت.

این روستا، دارای بافتی غیرمتراکم و پراکنده است که بیشتر واحدهای اقامتی آن در دامنه کوه و به تبعیت از ساختار جغرافیایی و طبیعی در دل دامنه های کوه های ارسباران جای گرفته اند.

مصالح عمده کاربردی، قلوه سنگ های رودخانه ای، سنگ های موجود در کوهپایه ها به صورت خشکه چین و چوب است که در ساخت در و پنجره ها، پوشش سقف و نرده ها و ... به کار رفته اند.

لذا در تعریف واحدهای اقامتی می توان از واحدهای اقامتی روستاییان و تجهیز و تکمیل آن ها با استفاده از مصالح بوم آورد و بهره گیری از المان های بومی در طراحی ها و پلان های داخلی استفاده نمود نمونه این پلان ها در بسیاری از خانه های روستاییان و یا بناهای تاریخی قابل مشاهده است. استفاده از صنایع دستی و بافته های سنتی این روستا در دکوراسیون داخلی واحدها، روحی تازه به بنا خواهد بخشید و ضمن حفظ سنت ها و ایجاد کارگاه های صنایع دستی، باعث تقویت اقتصاد خانواده های روستایی و مانع از منسوخ شدن بسیاری از هنرهای کاربردی خواهد شد.

تصویر ۳- استفاده از مصالح بوم آورد در ساخت منازل مسکونی (نگارنده)

تصویر ۴- منظره روستا از جنگل های ارسباران و کوه های مرزی (نگارنده)

تصویر ۵- بافت غیر متراکم منازل مسکونی در روستا (نگارنده)

با این اقدام ضمن حفظ روستا و افزایش زمان اقامت مسافری، می توان گامی مهم در راستای حفظ زندگی روستایی، افزایش جمعیت و توسعه روستا و در نهایت ارتقای کیفی زندگی مردم محلی برداشت. از مهم ترین خدمات قابل ارائه در این اقامتگاه و مجتمع بومگردی، استفاده از محصولات ارگانیک و تولیدات و فرآورده های لبنی بومی است. با توجه به اینکه شغل غالب ساکنین این روستا دامپروری، زنبورداری و کشاورزی و باغداری است می توان از این محصولات ارگانیک برای ساکنین روستا استفاده نمود. کارگاه های تولید صنایع دستی ضمن صنعتی سازی این محصولات و انبوه سازی این گروه از تولیدات، فرصت های شغلی جدیدی پیش روی ساکنین قرار خواهد داد که در قالب بنگاه های کوچک اقتصادی و طرح های زودبازده قابل سرمایه گذاری و بهره برداری هستند. به راحتی می توان از همان فضاهای مسکونی و یا فضاهایی مشابه با همان مترتال کاربردی در راه اندازی کارگاه های صنایع دستی استفاده نمود تا کوچکترین خلالی به منظر گردشگری این روستا وارد نشود. از مهم ترین دستاوردهای انبوه سازی تولیدات بومی و صنایع دستی جلوگیری از تعریف صنایعی است که منجر به آلودگی هوای این روستا خواهند شد، همچنین به راحتی می توان تمام مراحل پروسه تولید، پکینگ، نگهداری و انبارداری و عرضه این محصول را در همان مبداء انجام داد.

با توجه به اینکه این روستا در شاهراه ارتباطی شهرهای مهم گردشگری قرار گرفته است می توان با ارائه برخی از خدمات رفاهی بین راهی که با توجه به مطالعات امکان سنجی و نیازسنجی گردشگران و فقدان این گروه از امکانات در نظر گرفته شده از جمله جایگاه سوخت، سرویس های بهداشتی عمومی، غذیه فروشی ها، فروشگاه های تولیدات بومی و صنایع دستی و بوجه اطلاعات گردشگری و همچنین مرکز فوریت های درمانی در جذب مخاطبان و گردشگران بین راهی، گامی مهم و اساسی برداشت.

جهت جلوگیری از تداخل عملکرد این دو مجتمع با یکدیگر که یکی جنبه عمومی و دیگری بیشتر جنبه اقامتی دارد و رعایت نقطه آسایش در آن اهمیت بسیار زیادی دارد می بایست فواصل این دو از یکدیگر را رعایت نمود تا هم آسایش مطلوب اقامت کنندگان فراهم گردد و هم ارائه خدمات و استفاده از امکانات مجتمع رفاهی در دسترس باشد.

بررسی نقاط قوت و ضعف توسعه گردشگری روستای میسن

نقاط قوت:

- همجواری با مسیرهای ترانزیت و همجواری با نقاط مرزی
- آمار بالایی حجم مسافران بین راهی با اهداف متنوع تجاری، گردشگری و ...
- همجواری با سواحل رود ارس

- همجواری با اکوسیستم های بی نظیر از جمله جنگل های ارسباران
- همجواری با ژئوسایت های متنوع از جمله آسیاب خرابه
- بهره مندی از جاذبه های متنوع گردشگری فرهنگی-تاریخی
- بهره مندی از جاذبه های مذهبی و دارا بودن جایگاهی شاخص برای اقلیت های مذهبی
- غنای فرهنگی و پویایی و حیات بسیاری از آداب و رسوم و آئین های بومی و صنایع دستی
- اقلیم متنوع
- وضعیت مناسب زیرساخت های مهم از جمله شبکه آبرسانی، گاز، برق و شبکه راه ها
- تنوع گیاهی و جانوری
- همسو بودن طرح با اهداف منطقه آزاد ارس در زمینه توسعه گردشگری

نقاط ضعف:

- کمبود امکانات گردشگری و واحدهای خدماتی-رفاهی و اقامتی
- کمبود امکانات تفریحی برگرفته از اکوسیستم و زیست بوم منطقه
- عدم ارائه تصویری روشن از قابلیت های گردشگری موجود در منطقه
- عدم روشن بودن جاذبه های بوم گردی و گردشگری طبیعی موجود در منطقه

فرصت ها:

- استفاده از بافت بومی روستاهای موجود و حتی روستاهای متروک و مقاوم سازی و تجهیز روستاها به عنوان واحدهای اقامتی
- بهره برداری از پتانسیل های تولیدی و خدماتی روستاها و جوامع بومی برای ارائه خدمات رفاهی به گردشگران و افزایش ساعات اقامت آن ها در منطقه، از جمله ظرفیت تولید فرآورده های لبنی، محصولات باغی، عسل و غیره به صورت ارگانیک
- استفاده از جاذبه های محیطی در طراحی واحدهای تفریحی و اقامتی از جمله سواحل رود ارس و ارتفاعات ارسباران با هدف توسعه پایدار این مناطق و بدون آسیب رساندن به محیط زیست آن ها
- استفاده از المان های بومی و مصالح بومی در طراحی و ساخت واحدهای اقامتی و تفریحی از جمله خانه ها و کاروانسراهای سنگی همچون نمونه موفق هتل صخره ای لاله در کندوان تبریز

نتیجه گیری:

منطقه آزاد ارس با توجه به جایگاه ویژه اقتصادی، فرهنگی، تاریخی و سوق الجیشی از نظر جغرافیای طبیعی و بهره مندی از قابلیت های متنوع طبیعی از جمله همجواری با سواحل رود ارس و جنگل های بی نظیر ارسباران، دارای پتانسیل های متنوع و متعددی در حوزه گردشگری است که متأسفانه در کنار جایگاه ترانزیتی این منطقه چندان مورد توجه قرار نگرفته است، شاهد این موضوع با توجه به آمار ارائه شده، کمبود مجتمع های اقامتی-تفریحی در این منطقه است که در صورت تأسیس چنین مجتمع هایی می توان ضمن استفاده از پتانسیل بسیار بالای مسافران گذری از جاده های مرزی این منطقه، سرانه اقامت این مسافران را افزایش داد و حتی به تعریف مقاصد جدید گردشگری با توجه به استعداد های متنوع و بی نظیر این منطقه در بخش های مختلف بوم گردی، طبیعت گردی، زمین گردشگری، گردشگری تجاری و صنعتی و ... پرداخت. با این هدف ضمن استفاده از امکانات بومی منطقه همچون بافت های روستایی موجود که دارای معماری بی نظیری هستند می توان با ایجاد فرصت اشتغال برای اهالی منطقه و توسعه تولیدات بومی و محلی، زمینه مساعدی برای توسعه پایدار این منطقه با مشارکت جامعه بومی و نهادینه سازی حس تعلق افراد بومی به زیست بوم خود، فراهم نمود.

این رویکرد نه تنها مانع از مهاجرت و تحلیل بافت های روستایی خواهد شد بلکه با تجهیز بافت های روستایی و مقاوم سازی آن ها، توسعه اقتصادی منطقه و افزایش فرهنگ منطقه در تعامل با گردشگران مانع از فراموش شدن غنای فرهنگی منطقه در طی سال های توسعه خواهد گردید.

لذا ظرفیت های مختلف فرهنگی، طبیعی-جغرافیایی، معماری و ... در این روستا، قابلیت های بهره برداری در بخش های مختلف گردشگری روستایی را خواهد داشت. گردشگری طبیعی در قالب تعریف تورهای طبیعت گردی جهت بازدید از مناظر بی نظیر ارسباران، سواحل ارس و دره های زیبای روستای میسن ویا تورهای گل گشت برای کوهنوری و پیاده روی در طبیعت، گردشگری دهکده ای در قالب تعریف دهکده سلامت با تکیه بر زندگی روستایی و استفاده از ظرفیت های تولیدی، معماری و فرهنگی روستای میسن جهت تأمین نیازهای اقامتی-خوارک و تغذیه گردشگران در طول زمان اقامت در روستا، تورهای سلامت به صورت اقامت های چند روزه جهت استفاده از هوای پاک روستا و همنشینی با زندگی روستاییان و استفاده از تولیدات بومی از جنبه های مختلف توریسم سلامت در قالب توریسم روستایی و دهکده ای است. تقویت این ارکان حیات باعث بازگشت زندگی به روستا و تقویت ارکان زیستی در آن خواهد شد.

فهرست منابع و مآخذ:

۱. آقاجانی، سمیه؛ (۱۳۸۳)، «قابلیت ها و محدودیت های توعه استان گیلان در زمینه گردشگری»، مجموعه مقالات همایش منطقه ای علمی-پژوهشی گیلان و برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران، صص ۹۳-۹۶
۲. اشتری مهرجردی، ا؛ (۱۳۸۳)، «اکوگردشگری و پایداری، تعاریف جنبه ها و ویژگی های آن»، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، فروردین و اردیبهشت
۳. بابایی، محبوب، جنگجو، عیسی؛ (۱۳۹۲)، «توسعه صنعت گردشگری روستایی؛ فرصت ها و چالش ها (مورد شناسی روستاهای دهستان دشت؛ شهرستان ارومیه»، اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه، http://www.civilica.com/Paper-CTHG01-CTHG01_282.html
۴. منشی زاده، ر، نصیری، ف؛ (۱۳۸۰)، «گردشگری روستایی»، ترجمه: شاریلی ریچارد، تهران: نشر منشی
۵. داس ویل، ر؛ (۱۳۸۶)، «مدیریت جهانگردی»، ترجمه: داوود ایزدی و سید محمد اعرابی، تهران: انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی
۶. ذوالفقاری، ح؛ (۱۳۸۹)، «تحلیل بر پتانسیل های اقلیم گردشگری در منطقه آزاد ارس»، فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، سال ۱۲، ۳۷، صص ۱۹-۳۷
۷. زاهدی، م، حاجی ها، ب، خیامباشی، م؛ (۱۳۸۷)، «موزه، موزه داری و موزه ها»، انتشارات چهارباغ
۸. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری آذربایجان شرقی (۱۳۸۴)، «سیمای میراث فرهنگی و گردشگری آذربایجان شرقی»، نشر آدینه
۹. سند رهبردهای توسعه استان آذربایجان شرقی (افق ۱۴۰۰)، (۱۳۸۷)
۱۰. صادقی سودجانی، رعنا؛ زندیان، جلال؛ کاظمیان، فرهاد؛ (۱۳۹۲)، «طراحی مجتمع توریستی اقامتی در راستای توسعه گردشگری با رویکرد معماری پایدار (نمونه موردی روستای ده چشمه - استان چهارمحال و بختیاری»، اولین همایش ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط زیست پایدار، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه،
۱۱. شریف زاده، ا، مردانژاد، ه؛ (۱۳۸۱)، «توسعه پایدار و گردشگری روستایی»، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر
۱۲. شیوا، ا و شواخ، ف، (۱۳۹۰)، «مبانی هتلداری»، انتشارات مهکامه
۱۳. شمس الدینی، علی؛ امیری، محمدرضا؛ محمدی، عباس؛ (۱۳۹۰)، «نقش گردشگری در توسعه پایدار شهری». اولین همایش بین المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت
۱۴. قادری، ا، (۱۳۸۲)، «نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار»، پایان نامه دکترای تربیت مدرس

۱۵. مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۸۵
۱۶. ویلیامز، ا. (۱۳۸۸)، جغرافیای گردشگری، ترجمه محمود صیایی، انتشارات دانشگاه پیام نور
17. Briedenhann, J., Wickens E; (2004), «Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas-vibrant hope or impossible dream?» Tourism Management; www.Elsevier.com
18. Soleimanpour, H., (2006): Nature Based Tourism: A Draft International Covenant, Center for Sustainable Development (CENESTA) publication ,TEHRAN, IRAN.
19. <http://www.bargozideha.com>
20. [http:// www.arasfz.ir](http://www.arasfz.ir)